

Karnyónétól Hekabéig

Színházi plakát van előttem. Megsárgult, öreg plakát. Olyan színház bemutatóját hirdeti, amely újrászületett. Tizenöt évvel ezelőtt, 1961 tavaszán ragasztották az én plakátom ikertestvéreire a szegedi utcák hirdetőoszlopaira, tudtára adva mindenkinek, hogy ismét van Szegednek egyetemi színháza. Ismét? Igen. Az elsőt verbe fojtotta a háború.

Az újjászületés Karnyónéval kezdődött. Aztán valahogy befutott a kezdeményezés. A társulat akkori tagjai államvizsgáztak, szétszéledtek az ország különböző tájaira. Az ötvenes évek vége felé újabb lelkes kis csapat létesítette az egyetemi színházi életet a bölcsészettudományi karon, dr. Kordé Imre vezetésével. Egy harmadik emeleti előadóterem tenyérnyi színpadán játszottak, s Mikulás-bálok, évfolyametek közönsége tapsolt nekik. Fáradságátlanul tanulták az egyfelvonásosokat, Hegyes Anna, Bajtás Márta, Vörös László, Fekete Zoltán, Mazán Máttyás, Kopasz Lajos, Csepelényi Lajos, Novák Mária, Lakwer Anna, Jónás József, Csizsár Imre, és... Nem írhatom, hogy „sokan mások”, mert a „hőskorban” mindössze ennyien voltak. Később csatlakozott a csoporthoz Seres Etelka, Merényi László, Tóth Mária, Molnár Éva, Tóth István, s még néhány olyan hallgató, aki egy-egy előadásban részt vett. Tanultak a darabokat klasszikusoktól és házi szerzőktől (az utóbbiak között volt Kálmán László és Markó Pál is). Nem egyszer megtörtént, hogy a színpadon már folyt az előadás, de az utolsó jelenetet még írták egy emelettel lejjebb. A tudományegyetem gépkocsivezetője, Czírok Endre a megmondhatója, hány „tájelőadást” tartottak Kiskunhalasban? Apátfalvára a bölcsész színtársulat. Utazás teherautón, bórondók és egyéb alkalmasságok között, összecsúfolódva.

Kiskunhalasra mentek éppen, amikor a rossz kis teherautóból elveszett valami „apróság”, egy alkatrész, ami nélkül nem lehetett tovább folytatni az utat. Mi a teendő? Meg kell keresni, nemrég vesztett el, hiszen addig ment a kocsi. Halason a kultúrházban várja a közönség az egyetemistákat, mindenképpen oda kell érni. A sötétben lelkészalódot a csoport az autóról, s vonalba sorakozni. Indulás visszafelé az országúton, kétét görnyedve, keresni. Egyedül a gépkocsivezető tudta, mit kellene találni, de meglett. És a bórondók? Azok kincseket rejtettek: a Szegeden lakó évfolyamtársak szüleitől, rokonaitól kölcsönözött „jelmezek”, kellek lapultak bennük, a keresztapa papusától Nacsády tanár úr feltéve őrzött pipájáig. Mert pénz nem volt jellemzőkölcsönzőre. Ha valamire mégis nagyon kellett, a csoport tagjai szöszbe nyúltak, s „összedokták”. Ha volt miből.

Ugyanezekből a szülőkből, rokonokból, a bölcsészkar oktatói testületéből verbuválódott később az „igazi” egyetemi bemutatók leglelkesebb törzsközönsége. A segítő szándékú az oktatók karon kívül a hallgatókban sem volt hiány. A kollégista lányok szabtak-varrtak, a fiúk cipekedtek. Kiváló díszletezők és berendezők lettek például Takács János és Mari Kálmán, Lele Rozália pedig a szervezési munkából vette ki részét, de alaposan. Nagy szükség volt rájuk. A csoport drága Laci bácsijának — Mánik László maszkmester — tanácsai, segítsége nélkül sose lett volna például Bertalan Jánosból bamba, szepiós kamazs, Seres Etelkából tűzről pattant parasztemenecske, és így tovább.

A falujárás és a Mikulás-bálok közben, úgy „mellékesen”, a bölcsészkar színtársulói három egymást követő évben első helyezést értek el az egyetemi és főiskolai fiatalok kulturális fesztiválján. Ezek után — egy bölcsész-báli előadás fináléjában — kórusban énekeltek: „Ígérjük, hogy Lep-

sényt többet nem játszunk!” A Lepsényéi még megvolt... című vidám egyfelvonásos volt ugyanis a színtársulók repertoárjának örökzöld darabja. Haszonszor nem játszották, akkor egyszer se. Természetesen sorra került Csehov és Hubay, Gábor Béla is, nem egyszer. S megérkezett az első anyagi támogatás is, a rektori gazdasági hivatalból, némi pénz formájában. A sikereken, győztes helyezéseken, az anyagi segítségen fölbuzdulva a színtársulók csoport úgy döntött, hogy valami komolyabb produkcióhoz kell látni. Spekultáltak. Ekkor 1960-at írtak, kezdődött egy újabb tanév, a csoport tagjai még mindig együtt voltak, nem kényszerített távozásra senkit a nyáron az államvizsga. A diplomaosztás „réme” azonban erősen fenyegette a gárda gerincét alkotó ötödéveseket, nem spekulálni kellett tehát, hanem cselekedni.

Igy született a Hekabé, melynek bemutatóját hirdette ez a tizenöt éves plakát. A bölcsészkar oktatói testületéből dr. Horváth István Károly segített: fölajánlotta, hogy modern színpadra alkalmassá teszi az általa fordított Euripidész tragédiát. El is készült vele rövidesen. Ejjel-nappal dolgozott, de később is minden szabad idejét a Hekabéra áldozta, az első olvasópróbától az utolsó előadásig. A rendező, Dániss Győző készen állt a szereposztással. Hekabé, Trója királynéja: Lakwer Anna, Polixéné, a leánya: Tóth Mari, Odüsszeuszot Tóth István játszotta, a kisebb szerepeket Kopasz Lajos, Mazán Máttyás, Merényi László, Bertalan János, Makk Mária, Molnár Éva. A tragédia elő dr. Horváth István Károly vezetését is irt. Ennek elmondása nem könnyű feladat volt, Novák Mária háru. Gyönyörűen megoldotta.

Minden megvolt hát, csak megfelelő színpad hiányzott. A harmadik emeleti termet ez a tragédia már kínította. Görög tragédia? Legyen akkor görög színház! Erre mi sem alkalmasabb, mint a bölcsészettudományi kar Auditórium Maximuma, méreteinél, berendezésénél, akusztikájánál és egyéb adottságainál fogva. Fel harca hát, a Maximuma mért! Az egész gárda, színjátékosok és „segédszemélyzet”, beült a padokba, s lelki szemekkel már látták is a színpadot. Egyszínkék háttérfüggöny, mennyeztől a padlóg. A terem két — jobb és bal oldali — bejárata, ami azonos falsíkon van, alkalmas a szereplők megjelenésére és távozására, minden pompás. Nem úgy a rektori gazdasági hivatalban! Pénz már volt elég, de a műszakiak aggályoskodtak. Olyan hatalmas méretű függöny súlyát nem bírja el a mennyezet. A színjátékosok: dehogyan bírja, már miért ne bírja? Majd könnyű anyagból csinálják! Az egyik szervező meg is kérdezte az egyik méteráru boltban, lehet-e kapni világoskék, könnyű nyári blúznak való anyagot? Lehet kérem, mennyit adhatok? Kétszázötvenhét métert. Az eladóban megállt a lélegzet, azt nézte, merre menekülhet a megárgult vevő elől. Amikor azonban megtudta, mire kell, kész volt segíteni. Hiába. Az egész városban nem volt olyan anyag, akkora tételeiben. Az egyik szegedi nagy gyár segített. (A nevét azért nem írom ki, mert nem vagyok biztos abban, hogy egészen szabályosan járt el.)

Az Auditórium Maximuma lámpái nem adtak megfelelő fényt. A színpadot valahogy meg kellett világítani. Az egyik bölcsész-hallgató, Bodó Károly, gépiparit végzett, értett a villanyszereléshez. Megtervezte a világítást, a kapcsolótáblát, a világítás egész rendszerét. A rajzokkal, s a függöny súlyának pontos adataival végül is a tudományegyetem akkori rektorát keresték fel a szervezők. Ha van egy kis ideje,

GERA KATALIN: ANYASÁG

hallgassa meg a terveket. S a rektornak — dr. Antalffy Györgynek — volt ideje a hallgatókra. Elment velük a Maximumba, meg a padlásra is, mindent ellenőrzött. A műszaki és tűzvédelmi szakemberekből álló bizottság élén — a szakvélemények egybevetése után — úgy döntött, lehet színházat csinálni az Auditórium Maximumból. A kollégiumban a lányok hetekig a függőnyt varrták. Akasztókat öltögettek rá, szépen kivastalták. A fiúk olyan berendezést szerkesztettek, amivel föl lehetett húzni a mennyezetig, a mennyezetre pedig kampókat szereltek, hogy legyen mire akasztani. Sokat segített az egyetem asztalos műhelye, s az Ady téri épület gépházának mestere, a Déri bácsi. Bekötötték a világításhoz szükséges vezetékeket, beszerelték s fölserelték a reflektorokat, végre minden együtt volt, ami kellett. Utólag, ennyi év után elárulhatom, hogy a reflektorokkal nem ment olyan simán a dolog. Ha mindent bekapcsolták, sötétbe burkolózott az egész ház. Olyankor leszaladtak a pincébe, egy hosszú-hosszú seprűnyéllel visszazigazították a bajtálló automatát, s keresték a hibát. Meg is találta Bodó Károly, három nap múlva kitűnően működtek a reflektorok.

A próbák rendben folytak. Igaz, eleinte egyedül a fűző tudta betéve az egész szöveget, de 1961 tavaszán már indulhattak a plakátok az utcákra, rajtuk a hírről: a Szegedi Egyetemi Színpad bemutatja a Hekabét. Magyarországi ősbemutató volt, ezt a tragédiát addig nem játszották magyar színpadon. Két előadást terveztek, négy lett belőle, akkora volt az érdeklődés. Az ötödik előadást Budapesten tartották, az Egyetemi Színpad meghívására.

Az Euripidész tragédiát újabb bemutatók követték. Ugyanabban az évben nagy sikerrel játszották az Auditórium Maximumban a „Kínai krétakört”, Li Hszing-Tao A krétakör című drámáját, szintén Dániss Győző rendezésében. Fiatal hallgatókkal frissült a társulat, bekapcsolódtak más karokról is. A „bábák” utolsó évfolyama 1963-ban végzett, átadva a helyet azoknak, akik azóta határainkon túl is megismertették a Szegedi Egyetemi Színpad nevét.

BÁLINT IBOLYA

Antropológia — az életben

TUDOMÁNY

Az antropológia — melyről az utóbbi időben egyre gyakrabban felszínre kerülő afrikai leletek kapcsán nagyon gyakran esik szó — a természettudományok közé tartozik. Mégis speciális természettudomány, mely olyan biológiai lényt tanulmányoz — az embert — amely ugyanakkor lényegesen különbözik az élővilág többi objektumától azáltal, hogy társadalomban él. Ennek a tudománynak az emberi jellegek variációinak térben és időben való tanulmányozása a célja. Más szóval ma, a földön élő emberiség, de ugyanakkor a legelső embernek nevezhető lénytől kezdve a mai napig élt minden emberfele az érdeklődési körébe tartozik.

Ez a tudomány itthon is igen jelentős eredményeket ért el az elmúlt évtizedekben s főként komoly szemléleti, módszertani átalakuláson ment át. Eredményei mégsem közismertek, aminek egyik lényeges oka az, hogy aránylag kevés művelője van s Magyarországon is mindössze három egyetemi és egy múzeumi intézményben foglalkoznak antropológiai kutatásokkal.

Kérdés az, hogy ez az aránylag kis volumenű kutatás elméleti kérdéseket érint-e, vagy alkalmazható eredményeket produkál? Annyi biztos, hogy az ember evolúciójának kiderítése, bizonyítékainak feltárása semmilyen mértékben sem befolyásolja a gazdasági életet, mégis világnézet szempontból igen lényeges kérdésre kíván választ adni. Ez tehát kétségtelenül alapkutatásnak minősül.

Sokkal nehezebbnek tűnhet azonban a válasz az előbbi kérdésre az emberiség egy-egy jellegének a kutatása esetében. Úgy is felmerülhet a probléma, hogy mennyivel halad előre a tudomány, mennyivel lesz jobb az életünk, ha tudjuk, hogy a magyarság átlagos testmagassága mondjuk (mert még ma sem tudjuk!) 168 cm. Vagy ha ismerjük, hogy a gyermekeknek melyik életkorban növekszik jobban a végtag és mikorra tehető a szélességi növekedés ideje.

Az ember — mint tudatos lény — kezdettől fogva készít magának eszközöket, használati tárgyakat, az élet előrehaladásával és modernizálásával párhuzamosan mind inkább komplikáltabb berendezéseket, közlekedési eszközöket stb. De mi lenne akkor, ha ezek a termékek, használati tárgyak nem követnék az ember testarányainak változásait. Kőrülből hasonló helyzet előtt állnánk (vagy állunk?), mint ahogy gyakran a napközi otthonos gyermekek nem méretüknek megfelelő iskolapadokban ülnek. De ugyanilyen kényelmetlen lenne a kar méreteinek figyelembe vétele nélkül gyártott munkapad mellett dolgozni, járművet vezetni, vagy utóbbit utazni. Sajnos ezekre is van példa.

Mi lehet akkor a megoldás? Tud-e vajon az antropológia ennek a nagyon is gyakorlati problémának a megoldásához segítséget nyújtani?

Erre azok az országok szolgáltatnak választ, ahol már kialakult az ún. *ipari antropológia*. Ennek a gyakorlati kérdésekkel foglalkozó tudománynak a feladata, hogy az ember testméreteinek, arányainak tanulmányozása során olyan felhasználható adatokat szolgáltatasson az ipar számára, melyek segítségével a használati tárgyakat, közlekedési eszközöket, bútorkat, konfekciókat úgy tudja gyártani az ipar, hogy az emberek nagy többsége (s ez legalább 95 százalék kell legyen) az így gyártott székeken, kényelmesen tudjon ülni, a ruhát, cipőt, fehérneműt méretének megfelelően tudja kiválasztani és megvásárolni. Ha nem megfelelő az áruk mérete, azok eladhatatlanná válnak s ez népgazdasági szinten veszteséget jelent.

Az előbb feltett kérdésre tehát máris megadtuk a választ: igen,

van az antropológiának is alkalmazható kutatási produktuma.

De hogyan állunk az ipari antropológiával hazai viszonylatban?

Hiába keresné valaki értelmezését legújabbban kiadott lexikonainkban, nem találja. Az ipar legkülönbözőbb területein működő szakemberek se igen tudják, mit jelent ez az elnevezés: ipari antropológus.

Pedig konkrét példák bizonyítják, hogy a magyar iparnak is lépést kellene tartani e téren a fejlődéssel. Ennek bizonyítására csupán egy példát említünk meg. Az Ergonómia című folyóirat 1970. évi 2. számában jelent meg egy közlemény, mely azt elemezte, hogy a MÁV által megvásárolt és a magyaroknál magasabb termetű svéd mozdonyvezetők testalkati sajátosságaira méretezett svéd mozdonyokon miért fáradtak el a vártnál sokkal hamarabb a magyar mozdonyvezetők. A válasz egyértelmű volt: csakis a hazai mozdonyvezetőkön végzett részletes antropometriai-alkattani vizsgálatok eredményeinek ismeretében tervezhetők meg a magyar mozdonyvezetők számára a vezetőülések berendezései. Ez a példa fontos tanulsággal szolgált. Nem elegendő ugyanis a külföldi adatokat átvenni, mert nem biztos, hogy a magyar ember „normaértékeinek” is megfelelőek azok. De fordítva is érvényes a megállapítás. Most, amikor az export fokozására törekszünk, nem mindegy, hogy figyelmen kívül hagyjuk-e azt, hogy annak az országnak a lakossága milyen antropológiai sajátosságokkal rendelkezik, ahova termékeinket exportálni kívánjuk.

Ugyanakkor azt is mondhatnánk, hogy megállapítjuk majd ezeket a testméreteket s ezzel be is fejeztük hosszú időre a vizsgálódást. Ez megint nagyon helytelen álláspont lenne, hiszen éppen a gyermekeken végzett mérések mutatják, hogy az életszínvonal, a higiéniai viszonyok, az életkörülmények javulásával a gyermekek növekedése a megszokottnál sokkal hamarabb és sokkal erőteljesebben mehet végbe. Sokszor esett már szó arról, hogy az akceleráció jelensége (a gyorsult növekedés) nálunk is megfigyelhető. Ma egy bizonyos korú és nemű gyermek testméretei egy 50, vagy akár 20–30 évvel ezelőtt élt hasonló nemű és korú gyermek adatához viszonyítva nagyobbak. Ezért nem lehet a korábbi iskolapad méreteket ma is alkalmazni, mert azok a mai gyermekek számára alkalmatlanok.

S hogy az ilyen kényelmetlen bútorkat, cipőket, közlekedési eszközöket használata milyen elváltozásokat eredményezhet, arról talán az orvosok tudhatnak bővebben nyilatkozni. Mondanunk sem kell, hogy ennek ismét népgazdasági kihatása van, mert a beteg embert meg kell gyógyítani s ez anyagi erőt von el a társadalomtól, munkaerő-kiesést jelent.

Kétségtelen, hogy a magyar ipar az utóbbi időben igyekezett alkalmazkodni a követelményekhez. Ezt bizonyítja a ruházati ipar által — ha még nem is általánosan — bevezetett három méret szerinti konfekció gyártása. Nem követi azonban a változást a bútoripar s különösen nem az iskolai eszközöket gyártó iparág. Pedig például a szegedi ruhagyár, bútorgyár és egyetemi intézet egy területen való együttes jelenléte önmagában kínálja az együttműködés kiaknázásának lehetőségét.

Sorolhatnánk még a példákat, melyek mind amellett bizonyítanak, hogy ez a nagyon is elméletinek tartott és hazánkban eddig valóban főként ilyen kérdésekkel foglalkozó tudományág mennyi lehetőséget kínál fel a mindennapi élet számára. Kár, hogy nem élünk eléggé ezzel a lehetőséggel.

DR. FARKAS GYULA